

HENRIK ANNERS:

Den svenska nedrustningen och ubåtskränkningarna

Så länge Sovjet hade förtroende för det svenska försvaret var den sovjetiska militära planeringen gentemot Sverige defensiv. Den långtgående nedrustning som 1972 års försvarsbeslut innebar ledde dock till att Sovjets militära läge förändrades i förhållande till Nato.

Med det andra världskrigets negativa sovjetiska erfarenheter av svensk politik som bakgrund, framstår det som en risk att Sovjet övergår till en offensiv strategi mot Sverige, därför att motåtgärderna mot ubåtskränkningarna är så blygsamma.

Henrik Anners är fil kand.

Ubåtskränkningarna har nu pågått under så lång tid, att stormaktsrelationerna hunnit övergå från det spända läget i början på 80-talet till ett avsevärt bättre tillstånd i dag. Trots detta fortsätter kränkningarna mot Sverige. Det kan därför finnas skäl att undersöka om den svenska säkerhetspolitiken utgör en förklaring till dem.

Den traditionella neutralitetspolitiken som utrikespolitisk inriktning har under hela efterkrigstiden legat fast, varför kränkningarna knappast kan bero på denna del av vår säkerhetspolitik.

Om man däremot ser till den militära delen av säkerhetspolitiken, upptäcker man att det svenska försvarets styrka i dag är avsevärt mera begränsad än i början på 70-talet. Det kan därför vara intressant att se på den svenska nedrustningen som en förklaring till ubåtskränkningarna.

1972 års försvarsbeslut

I början av 70-talet skedde en begränsning av kärnvapenkapplöpningen i form av Saltavtalen mellan Sovjet och USA. Sverige beslöt i detta läge, att genomföra en långtgående nedrustning genom 1972 års försvarsbeslut.

Dess innebörd bör beskrivas, då den utgör en viktig förklaring till vad som hände senare.

Arméns krigsorganisation har successivt minskat från 30 moderna brigader till 20. Flygvapnet har nu ungefärligen halverats med avseende på kvalificerade jakt- och attackplan, om man jämför med läget i början på 70-talet. De 9 attackdivisionerna har blivit fem och en halv och de 20 jaktdivisionerna blivit 11.

Marinen har drabbats på liknande sätt

som flygvapnet och förlorat efter hand mellan en tredjedel och hälften av sina krigsfartyg beroende på typ.

Två områden, som drabbats särskilt hårt, nämligen jaktflyget och ubåtsjaktförsvaret bör belysas närmare. När det gäller jaktflygets nedrustning har Sverige haft så bråttom att rusta ned, att ett stort antal moderna jaktflygplan blivit stående oanvända i förråd. Enligt öppna källor har Saab levererat 230 jaktflygplan av typ Draken i dess senaste version J 35 F till

Inget annat land i Europa har så moderna jaktflygplan som J 35 F stående i förråd oanvända.

det svenska flygvapnet. Under åren har ett antal av dessa störtat men 180–200 plan finns kvar. Av dessa skall enligt 1987 års försvarsbeslut så många moderniseras, att det räcker till tre jaktdivisioner. Mer än behovet av plan för sex jaktdivisioner, kommer när Jaktviggen är slutlevererad, att stå i förråd oanvända. Det kan nämnas att en äldre version av Draken J 35 D är så modern, att den nyligen sålts till Österrike. Dessa 24 Draken finns också över.

I Sverige är försvarsanslagen så otillräckliga, att vi måste dra ner på antalet jaktflygplan innan några modernare jaktflygplan levererats. Den största delen av neddragningen från 19 jaktdivisioner (1975) till 11 skedde innan Jaktviggen kom i tjänst. Det svenska flygets nedrustning har även uppmärksammats utomlands. Hösten 1987 uttryckte en medlem av den sovjetiska ambassaden i Helsingfors den åsikten, att om Nato anföll Sovjet med flyg från Norge, skulle det sovjetiska

jaktflyget kunna tvingas att operera över Sverige. Detta beror på det svenska jaktflygets begränsade styrka. Uttalandet kan jämföras med det förhållandet att inget annat land i Europa har så moderna jaktflygplan som J 35 F stående i förråd oanvända.

Vad vår ubåtsjaktförmåga beträffar bestod våra ubåtsjaktförband vid 70-talets början av 12 jagare och fregatter. Dessa jagare och fregatter har sedan efter hand fallit för åldersstrecket.

Någon ersättningsbyggnad med ubåtsjaktkapacitet hade ej förekommit fram till början på 80-talet. Vid denna tidsperiod saknade Sverige därför i stort sett resurser för att jaga ubåtar till havs. Den nedrustning som jag ovan beskrivit genomfördes under tre försvarsbeslut från 1972 fram till 1982.

Avspänningspolitiken mellan Sovjet och USA hade kring 1980 efterträtts av en skärpning av motsättningarna.

Hur tedde sig då läget i Östersjön för Sovjet med anledning av de kyligare relationerna till USA?

Det kan vara lärorikt att göra en bedömning av hur den svenska nedrustningen kan antas ha påverkat Sovjet. Min utgångspunkt är antagandet att den sovjetiska militära planeringen under efterkrigstiden varit defensiv i förhållande till Sverige, beroende på att Sovjet haft förtroende för det starka svenska försvaret.

Sovjet—Nato

Den svenska nedrustning som tog sin början med 1972 års försvarsbeslut var helt enkelt så stor, att Sovjets militära läge förändrades i förhållande till Nato.

Om vi begränsar oss till det militära lä-

Den svenska ubåtstyrningen och ubåtskränkningarna

get i Östersjön, så dominerar Sovjet tillsammans med övriga Warszawapaktsländer detta område. Nato har tagit hänsyn till detta i sin militära planering. Denna planering är naturligtvis till sina detaljer hemlig, däremot i stora drag känd för utomstående bedömare.

Natos strategi vid en kris går ut på att genom offensiva operationer med robotbåtar (50 stycken i Östersjön) och med konventionella ubåtar (30 stycken i Östersjön) anfälla Warszawapaktens marina styrkor i området. Därigenom försvårar eller förhindrar Nato offensiva marina företag av Warszawapakten. I ett sådant läge är det viktigt för Sovjet att Natos ubåtar inte utan vidare kan utnyttja svenskt territorialvatten, för att lättare kunna anfälla Warszawapaktens marina styrkor. Det som på ett mycket negativt sätt förändrade det militära läget för Sovjet, var när Sverige 1979 utvidgade sin territorialvattengräns från fyra till 12 nautiska mil. Sverige skapade på detta sätt, om man ser det ur sovjetisk synpunkt, en korridor som Natosidans ubåtar tämligen ostört kan använda i en krissituation. Sovjet hade varit i ett militärt bättre läge, om territorialvattengränsen legat kvar och Sovjet hade skött ubåtsjakten i korridoren själv.

Warszawapaktens kränkningar började 1980 vid Utö, året efter Sverige hade utvidgat sin territorialvattengräns. Ubåtskränkningarna skedde sedan främst vid våra marina baser för att de därigenom skulle uppmärksammas. Med vår begränsade ubåtsjaktförmåga var det den enda militära möjligheten för Warszawapakten att påvisa hur svagt vårt ubåtsjaktskydd blivit. I de fall ubåtskränkningarnas enda syfte varit insamling av information, skulle Sverige med sitt svaga ubåtsjaktskydd

ej märkt dessa. Moderna ubåtar upptäcks nämligen ej utan vidare. Genom att Sverige så småningom förstärkte sitt försvar inom vissa skärgårdsområden, flyttades kränkningarna längre ifrån de marina baserna och de bättre skyddade skärgårdsområdena.

Stärk ubåtsskyddet

De främmande ubåtarna fortsätter att uppträda enligt samma mönster som tidigare, dvs ubåtarna vill bli upptäckta men ej infångade, samtidigt som de påvisar vår militära svaghet. Detta märks genom att många av kränkningarna numera sker där Warszawapakten säkert vet att Sverige ej

Warszawapakten måste alltså påvisa för Sverige att vi måste förstärka vårt ubåtsskydd.

har några marina enheter, t ex Norrlandskusten. Enligt här framförd teori måste alltså Warszawapakten påvisa för Sverige att vi måste förstärka vårt ubåtsskydd. De kränkningar som nu sker kan endast stoppas eller begränsas om våra resurser för ubåtsjakt förstärks, så att vi samtidigt kan jaga ubåtar inom flera områden. Sverige måste också ha resurser för att kunna uppträda inom vårt yttre territorialvatten.

Vad här påstås blir självklart, om man betänker att Sverige fortfarande efter alla dessa kränkningar endast har två kustkorvetter jämfört med 12 jagare och fregatter i början på 1970-talet.

ÖB föreslog i försvarsuppgörelsen 1987 12 kustkorvetter och det är rimligen vad som krävs för att kränkningarna skall

upphöra. Warszawapakten skulle då ha nått sitt syfte, dvs den fria korridoren för Natoubåtar skulle inte längre vara så fri. Det ingår i bilden att Warszawapakten måste utgå ifrån att Natos ubåtar kränker delar av Sveriges yttre territorialvatten för att upprätthålla den operativa kunskap, som Nato redan tidigare har i detta område. Warszawapaktens ubåtskränkningar har också det syftet, att om Sverige inte militärt vidtager kraftfulla åtgärder kan den insamlade informationen användas som underlag för en offensiv krigsplanering mot Sverige.

Själva nedrustningen och den militära obalans denna åstadskommit utgör grunden till kränkningarna.

Det är allvarligt men enligt denna teori logiskt att ubåtskränkningarna fortsätter efter 1987 års försvarsbeslut. Dessa kränkningar utgör en bekräftelse på att försvarsbeslutet innebar en alltför begränsad förstärkning av försvaret.

Den militära delen av säkerhetspolitiken är av avgörande betydelse för Sverige. Det framgår tydligt om man påminner om att den enda förändring som skett av Sveriges säkerhetspolitik sedan 1970-talet är den nedrustning som genomförts.

Neutralitet kräver starkt försvar

Om man ser säkerhetspolitiken i ett längre historiskt perspektiv upptäcker man att neutralitet i krig förutsätter ett starkt försvar.

Vår vilja att snabbt rusta ned efter första världskriget och motsvarande ovilja att rusta upp när omständigheterna krävde det, ledde under andra världskriget till att Sverige måste tillmötesgå krav från Tyskland, som stred mot en strikt neutralitet. Välkända är permittenttrafiken och transiteringen av Engelbrektdivisionen 1941. När det gäller våra relationer till Sovjet var det dock framför allt den svenska järnmalmsexporten till Tyskland som blev stötestenen. Denna järnmalmsexport, som upphörde först vid slutet av 1944, uppfattades i Sovjet som ett viktigt bidrag till den tyska krigsansträngningen. Detta framgår om man ex.vis läser den sovjetiske författaren Gennadij Fisch' bok "Hos svenskarna" (LTs förlag, Stockholm 1969) utgiven i Sovjet några år tidigare. Gennadij Fisch' bok är övervägande positiv till Sverige, med ett undantag. Detta undantag är den svenska neutralitetspolitiken under kriget, som fyller honom med bitterhet. På sid 148 står "En tredjedel av allt järn och allt stål som det fascistiska Tyskland producerade under kriget kom från svenska malmer." "Det var ett högt pris, varmt blod, som vi betalade för denna Sveriges form av neutralitet."

Våra avsteg från neutralitetspolitiken under kriget, föranledde Sovjet att försöka stoppa malmtransporterna till Tyskland genom att använda sina ubåtar mot dessa transporter. Sovjet hade under kriget inte möjlighet att ingripa militärt på något annat sätt. Sovjet har nu den militära styrkan att förhindra Sverige att göra politiska eftergifter till Nato i en krissituation. Det finns alltså inte i dag samma möjligheter som under andra världskriget att med politiska eftergifter ersätta brister i det militära försvaret.

Risk för offensiv strategi

Med det andra världskrigets negativa sovjetiska erfarenheter av svensk politik som bakgrund, framstår det som en risk att Sovjet övergår till en offensiv strategi mot Sverige, därför att vi vidtagit så blygsamma militära motåtgärder mot ubåtskränkningarna.

Den svenska strategi som gäller för närvarande går ut på att Sverige skall förstärka försvaret så litet som möjligt och i stället skall den eller de nationer som kränker våra gränser utpekade. Detta innebär att Sverige envist håller fast vid att den politiska delen av säkerhetspolitiken är avgörande, då politiken bygger på att den utpekade nationen genom att ställas i skamvrån upphör att kränka. Sovjet har emellertid drabbats så negativt av vår nedrustning att man är beredd att betala

priset av att avslöjas. Dessutom är det näst intill omöjligt att identifiera en kränkande nation med de resurser som försvaret har för närvarande.

Enligt här framförd teori utgör själva nedrustningen och den militära obalans denna åstadkommit grunden till kränkningarna, varför ett utpekande av en kränkande nation inte löser något problem.

Problemet löses enbart genom att försvaret tillföres de resurser som krävs, vilket leder till att motiven för kränkningarna upphör. Det är naivt av Sverige att tro att ett land kan utvidga sitt territorium och samtidigt genomföra en långtgående nedrustning utan att omvärlden reagerar. Sverige bär genom sin nedrustningspolitik en del av ansvaret för de ubåtskränkningarna som förekommer.